

Erfgoednieuws 6 | 2021

2 | Niet-museale monumenten met een publieksfunctie

7 | Afscheidsinterview Ida Stamhuis van de Menkemaborg

10 | Van Old naar Jong: een Gronings onderwijsprogramma

12 | Tentoonstellingen en activiteiten

Niet-museale monumenten met een publieksfunctie: hoe pakken de eigenaars en beheerders dat aan?

Groningen kent meer dan zestig musea. Zij zijn ooit opgericht om verzameling(en) te laten zien aan publiek. Sommige van die musea zijn gevestigd in oude gebouwen, andere zijn ondergebracht in nieuwe(re) onderkomens. Naast musea vind je in de provincie ook monumentale gebouwen waar publieksactiviteiten plaatsvinden. Waar krijgen zij bij het beheer daarvan

mee te maken? Hoe zit het met onderhoud en restauratie. Welke beperkingen ondervind je (eventueel), hoe zit het met de exploitatie? Wij vroegen het aan een tweetal organisaties: de Enne Jans Heerd in Maarhuizen en de Martini-kerk in Groningen. Ook aandacht voor het educatieproject Boerderij in Beeld, waarin leerlingen van de midden- en bovenbouw van

het basisonderwijs kennismaken met de geschiedenis van Groninger boerderijtypen als de Kop-hals-romp boerderij, een Halle huis en de Oldambster boerderij. Dat doen zij op boerderijen, die nog in bedrijf zijn. Agrarische ondernemers in Groningen die geïnteresseerd zijn in deelname aan het project, kunnen zich daarvoor aanmelden.

Een nieuwe toekomst voor de Enne Jans Heerd

door Mayke Zandstra

Toen de laatste boer de Enne Jans Heerd in 2011 verliet, is eigenaar Staatsbosbeheer op zoek gegaan naar een nieuwe invulling voor deze bijzondere rijks-monumentale boerderij. Uitgangspunt was een publieke en maatschappelijke functie. Eerst werd er een prijsvraag

uitgeschreven, maar de ideeën die daaruit voort kwamen bleken niet levensvatbaar. Vervolgens ontstond er een uniek samenwerkingsverband van Onix architecten, Rizoem, Staatsbosbeheer en Gijs van Rhijn en Mayke Zandstra. Vanuit dit samenwerkingsverband ontstond een concept voor de invulling en exploitatie van de boerderij: een plek voor cultuur – en natuurbeleving. Stichting Enne Jans Heerd werd opgericht, de partij die de

boerderij gaat pachten van Staatsbosbeheer en verantwoordelijk voor de restauratie en herbestemming van de boerderij. Gezamenlijk werkten we een haalbaarheidsonderzoek uit waarbij we allerlei aspecten in kaart brachten: programma en functies, een investeringsbegroting en een exploitatiebegroting. Na dit haalbaarheidsonderzoek volgde een go/no go moment waarbij we alle cijfers naast elkaar legden en op basis daarvan namen we

Beeld: Marco van de Burgwal

het besluit om door te gaan: een GO! Met enkel een maatschappelijke functie is de boerderij niet in stand te houden, daarvoor zijn de onderhoudskosten te hoog. We hebben daarom naast de maatschappelijke activiteiten een verdienmodel ontwikkeld rondom vergaderen, horeca, trouwen en overnachten. Deze onderdelen worden gerund door een sociale onderneming die huurder wordt van Stichting Enne Jans Heerd. Stichting Enne Jans Heerd is verantwoordelijk voor de instandhouding van het pand. Daarnaast is er een tweede stichting die de cultuur -en natuuractiviteiten organiseert. Staatsbosbeheer blijft eigenaar en be-

heerder van het omliggende landschap. De plannen voor de boerderij en het landschap zijn in samenhang met elkaar ontwikkeld. De investering voor de restauratie en herbestemming wordt vanuit fondsen, subsidies en een hypotheek bekostigd.

Op een traditioneel boerenerf wordt gewoon, gewerkt en ontspannen. Op de Enne Jans Heerd ontwikkelen we een nieuw boerenerf dat past bij de behoeftes en uitdagingen van deze tijd. De unieke kwaliteiten van deze plek worden gecombineerd met een aanbod van cultuur en recreatie.

De Enne Jans Heerd biedt hiervoor een combinatie van functies:

- *Activiteiten en workshops op het gebied van cultuur en natuur: activiteiten, evenementen en programmering en één- tot meerdaagse workshops op het gebied van cultuur- en natuur(educatie)*
- *Ruimte voor onderwijs en trainingen: maken, studeren en werken in een inspirerende omgeving omringd door natuur*
- *Koffie- en theehuis met theetuin*
- *Bijzonder overnachten in de cubestees*
- *Wandelen, spelen, dwalen en luieren op en rondom de wierde: de unieke kwaliteiten van de wierde gecombineerd met de omliggende wandelpaden, speelnatuur en pluktuin*

Inmiddels is de investering bijna gedekt en hopen we in het najaar van 2021 te kunnen starten met de uitvoering. Dit hebben we kunnen realiseren dankzij een geweldig team met brede expertise, onze Raad van Advies en betrokken ambtenaren en bestuurders bij de gemeente het Hogeland en Provincie Groningen.

Martinikerk: monument met publieke en kerkelijke functie

door Antoine van der Meer

Na de restauratie in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw van de Martinikerk in Groningen werd in 1975 de Stichting Schip Martinikerk (de voorganger van de huidige Stichting Martinikerk Groningen) opgericht. Het was duidelijk, dat de Martinikerk alleen als monument behouden kon blijven, als er naast een kerkelijke functie ook een invulling met een meer publiek tintje zou komen.

Beeld: John Stoel

Uitgangspunt bij de publieke functie is, dat de 'geest' van de functie van het gebouw (namelijk kerkgebouw met praktiserende wijkgemeente) leidend is. Een houseparty zal dan bijvoorbeeld ook niet snel in de agenda te vinden zijn. De Wijkgemeente Martinikerk Groningen en het Groninger Studenten Platform (GSp) zijn de vaste gebruikers van het gebouw. Dat betekent, dat op zon- en feestdagen de kerk slechts zeer beperkt voor evenementen beschikbaar is. Maar de overige dagen van de week geven ons genoeg gelegenheid voldoende middelen voor de instandhouding van het gebouw te genereren.

Vaste gebruikers

Vaste gebruikers vormen een groot deel van het uitgebreide klantenbestand. Denk daarbij aan onder andere de Rijksuniversiteit en de Hanzehogeschool. Het Prins Claus Conservatorium gebruikt bijvoorbeeld ons prachtige Schnitgerorgel als lesinstrument. Een divers palet aan amateur- en profmusici gebruikt de kerk als concertlocatie.

Congressen

Door een goede samenwerking met externe cateraars is het mogelijk in

de kerk diners en congressen te organiseren. Dat kan voor kleine intieme groepen, maar kan ook voor gezelschappen tot 1.000 personen probleemloos geregeld worden.

De verscheidenheid aan ruimtes (met een capaciteit van 8 tot 1.000 personen) maakt veel verschillende soorten activiteiten mogelijk. Een grote uitvaartbeurs past net zo naadloos in ons gebouw als een besloten lezing voor 10 personen. Dat komt zeker van pas, omdat de kerk ook te gebruiken is als officiële trouwlocatie voor het burgerlijk huwelijk.

Tot slot hebben we uiteraard een functie als toeristisch (museaal) monument. Het bezoek aan de kerk staat los van een bezoek aan de toren. Het zwaartepunt ligt daarbij in de zomermaanden. Een bescheiden groep vrijwilligers zorgt in die tijd voor ontvangst en informatie van bezoekers uit binnen- en buitenland. Vanaf 2013 werden er in het toeristisch hoogseizoen zomertentoonstellingen georganiseerd. Met het vorderen van een schilderijenserie van de jonge Groningse kunstenaar Egbert Modderman voor de kooromgang ligt deze activiteit vooreerst stil.

door Ingeborg Bennink

Boerderij in Beeld is een erfgoededucatieproject voor de midden- en bovenbouw van het basisonderwijs. De leerlingen maken tijdens 'Boerderij in beeld' kennis met de geschiedenis van Groninger boerderijtypen als de Kop-hals-romp boerderij, een Halle huis en de Oldambster boerderij.

Het samen bekijken van historische archieffoto's en het bezoeken van een (oude) Groningse boerderij laten de leerlingen kennis maken met hun eigen omgevingsgeschiedenis en de Groningse agrarisch architectuurgeschiedenis. Waarom ziet een boerderij eruit als hij eruit ziet? Hoe is de indeling? Wie leefden daar? En waarom zijn er siertuinen, grote akkers, of stallen? De leerlingen worden daarna in de verwerkingsles uitgedaagd om hun eigen visie op dé toekomstige Groningse boerderij te vormen én te bouwen. Middenbouw met behulp van

bouwplaten, de bovenbouw in een workshop Minecraft door Biblio-net. Dankzij dit project leren de leerlingen meer over hun eigen omgeving en haar ontstaansgeschiedenis en kijken ze ook de toekomst in. Wat gebeurt er straks met de leegstand, de veranderende

de (Groningse) boerenbedrijven en het veranderende cultuurlandschap? De deelnemende boerderijen zijn momenteel restaurant/museum Hermans Dijkstra in Midwolda, en, in particulier bezit, Kloosterplaats in Muntendam.

Voor de locaties is het een mooie manier om leerlingen een kijkje te laten nemen in de boerderijen. Het project is daarmee geschikt voor diverse typen boerderijen en -eigenaren om mensen hun prachtige Groningse erfgoed te laten zien, én deze te laten

Boerderij in Beeld als erfgoededucatieproject

(be)leven. Dankzij de verhalen van de eigenaren, erfgoeddocenten én de toekomstvisie van de leerlingen worden de boerderijen zo levende geschiedenis en hebben een extra

blijvend bestaansrecht. Een doel van het bezoek is het creëren van draagvlak onder de (jeugdige) bezoekers en daarmee onder de toekomstige generatie eigenaren.

Aardig om te weten is dat het project makkelijk naar de eigen locatie gekopieerd kan worden. Er is een blauwdruk beschikbaar en na wat aanpassingen op de eigen boerderij en haar geschiedenis zou de geïnteresseerde boerderijeigenaar een educatieproject aan kunnen bieden. Richtlijn is dat de boerderij het liefst 100 jaar oud is en/of oude elementen bevat. Particulieren, stichtingen, restaurants, Bed&Breakfasts en andere geïnteresseerden zijn welkom zich

te melden. Dus deel je graag je verhaal, ontvang je graag bezoekers, en wil je graag meer weten; informatie is verkrijgbaar via erfgoedpartners.nl.

Kijk op:

<https://erfgoedpartners.nl/product/boerderij-in-beeld-midwolda/>

<https://erfgoedpartners.nl/product/boerderij-in-beeld-muntendam/>

door Thea Pol

Deze zomer neemt Ida Stamhuis afscheid van de Menkemaborg in Uithuizen, ze gaat met (vroeg)pensioen. Als ze de deur van de borg voor de laatste keer als directeur-conservator dichttrekt, heeft ze er bijna 23 jaar opzitten. Op 2 oktober 1998 ging Ida officieel aan de slag. 'In de beginjaren had ik een duobaan', vertelt ze. 'Ik was daarnaast ook conservator kunstnijverheid bij het Groninger Museum, waar ik begin jaren tachtig ben begonnen.' De combinatie Menkemaborg-Groninger Museum is niet zo'n vreemde. Het Groninger Museum is namelijk eigenaar van de Menkemaborg. 'Zo'n 90% van wat hier staat is van het Groninger Museum.' Op 18 mei jongstleden was het 100 jaar geleden dat de schenkingsakte werd getekend.

Afscheidsinterview Ida Stamhuis, directeur-conservator van de Menkemaborg Uithuizen: *De 18e eeuw is mijn eeuw*

Beeld: Elmer Spaargaren

Tot 1999 was Freerk Veldman conservator van de Menkemaborg. Veldman was daarnaast conservator van de Borg Verhildersum in Leens. Toen hij met pensioen ging, werd gekozen voor een scheiding van beide borgen. 'Ik vond de Menkemaborg geweldig, zo volgde ik al met belangstelling de restauratie van het hemelbed. Toen de scheiding tussen beide borgen

realiteit werd, heb ik met overtuiging gekozen voor de Menkemaborg.'

Completer

'De afgelopen jaren is de inrichting completer geworden', laat Ida weten. 'Dat was ondermeer mogelijk vanwege de toegenomen beveiligingsmaatregelen. Je kunt dan kostbaardere stukken toevoe-

gen.' De jaarlijkse thematentoonstellingen zorgden voor aanvullingen of aanpassingen aan de completering van de inrichting. Als haar gevraagd wordt wat er aantrekkelijk is aan de Menkemaborg is dat voor Ida vooral de gedetailleerdheid. 'Wij geven een beeld van de 18e eeuw en dat geldt zowel voor het huis als voor de tuin. Dat geeft sfeer. Bezoekers

zijn enthousiast daarover. Vooral de verbazing dat het 'helemaal hier' (in het Noorden) is! Uit de door bezoekers ingevulde enquêtes blijkt ondermeer dat ze van de borg gehoord hebben van anderen.' Ook dat de borg twee Michelinsterren in de cultuur-toeristische gids heeft helpt. Twee-derde van de bezoekers komt van elders. In het coronajaar 2020 kwamen de

meeste bezoekers uit Nederland en waren er nauwelijks bezoekers uit het buitenland op een enkele Duitser of Brit na.

Voor de bezoekers heeft Ida twee audio-tours laten maken, eerst alleen een voor kinderen en later ook een voor volwassenen. Het laten maken van de audio-tours was mogelijk dankzij subsidie van het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Voor iedere kamer bedacht Ida een zin voor de tour voor volwassenen en dit werd uitgewerkt door de educa-

Menkemaborg. Het is haar afscheidstentoonstelling geworden en

deze is helaas nog maar kort te zien, t/m 4 juli. Na 25 tentoonstellingen te hebben bedacht en gemaakt, heeft ze de medewerkers van de borg gevraagd wat hun favoriete objecten zijn en hun keuze werkt ze uit. Deze tentoonstelling is te zien vanaf 10 juli.

‘Volkomen uit de tijd, design in de 18de-eeuwse Menkemaborg’ is de titel van de tentoonstelling. De zin ‘volkomen uit de tijd’ staat in de beschrijving van hedendaagse objecten van Studio Job

tief medewerker. De volwassen-tour is er ook in het Engels en Duits. De audiotours zijn een soort hoorspel en zijn een groot succes bij zowel kinderen als volwassenen.

Kasteelmuseum met tuin

In 1920 hield de directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de heer Kalf, een pleidooi voor het behoud van de borg. Vooral ‘het merkwaardige bed’, de behangsels en de schouwen vond hij de moeite van het behouden waard. Voor de inrichting van de tuin werd de firma Copijn uit Groenekan ingeschakeld. Toen de

borg, na restauratie, in 1927 werd geopend voor het publiek was het daarmee het tweede kasteelmuseum van Nederland. Sindsdien hebben veel kasteelmusea inspiratie opgedaan in de Menkemaborg.

De 18e eeuw

De Menkemaborg wil de bezoeker een beeld geven van het wonen op een borg in de 18e eeuw. Ida heeft zich jaren verdiept in die eeuw en weet er inmiddels het nodige van af. Zo geeft zij bijvoorbeeld lezingen over licht in de 18e eeuw. ‘Licht was belangrijk voor mensen in de 18e eeuw, niet alleen daglicht, maar ook het licht van het

haardvuur en brandende kaarsen. In de borg hangen kroonluchters met echte kaarsen. Die vind je bijna niet in Nederland. Soms zou ik een vliegje willen zijn op het behang en willen meekijken en meeluisteren in de 18e eeuw. Tijdens kaarslichtavonden merken de mensen dat door het beperkte licht details niet meer zichtbaar zijn.’

Museumprijs

Als hoogtepunt noemt de directeur-conservator het winnen van de Museumprijs in de categorie kasteelmusea van het Prins Bernhard Cultuurfonds in combi-

Volkomen uit de tijd, design in de 18de-eeuwse Menkemaborg

Ida had al jaren de wens om hedendaags design te integreren in de 18de-eeuwse kamers van de

Menkemaborg. Het is haar afscheidstentoonstelling geworden en

deze is helaas nog maar kort te zien, t/m 4 juli. Na 25 tentoonstellingen te hebben bedacht en gemaakt, heeft ze de medewerkers van de borg gevraagd wat hun favoriete objecten zijn en hun keuze werkt ze uit. Deze tentoonstelling is te zien vanaf 10 juli.

‘Volkomen uit de tijd, design in de 18de-eeuwse Menkemaborg’ is de titel van de tentoonstelling. De zin ‘volkomen uit de tijd’ staat in de beschrijving van hedendaagse objecten van Studio Job

(Job Smeets en Nienke Tynagel), want het materiaal brons waar veel van de objecten van gemaakt zijn, is ‘ogenschijnlijk hopeloos ouderwets’. Deze hedendaagse vormgevers zijn goed vertegenwoordigd in de collectie van het Groninger Museum. De tentoonstelling is gemaakt omdat de Menkemaborg honderd jaar geleden werd geschonken aan het Groninger Museum. Jaarlijks worden aan de hand van een thema in de kamers objecten gewisseld. Het is een andere manier van kijken naar de volledige inrichting waar een beeld gegeven wordt van de leven en wonen van een adellijke familie in de achttiende eeuw op een Groninger borg. Het lijkt alsof de bewoners ieder moment binnen kunnen lopen.

Zouden leden van de familie Alberda dat nu echt doen, dan zullen ze de familiestukken herkennen, maar ook verbaasd kijken naar onbekende objecten. Naast objecten van Studio Job, ook objecten van Maarten Baas, Maarten Vrolijk, Alessandro Mendini en Philip Starck. Er is een keuze gemaakt van die voorwerpen die een relatie hebben met de voorwerpen in de borg. Hedendaagse bezoekers zijn juist weer verbaasd over de achttiende-eeuwse voorwerpen. ‘Wat is dat?’ is altijd al een veel gehoorde vraag van bezoekers. Waarschijnlijk zal deze vraag ook kunnen slaan op de eenentwintigste eeuwse voorwerpen. Eeuwen verschil, maar is er wel zoveel verschil? Een leuke zoektocht door de Menkemaborg.

natie met de BankGiroLoterij in 2007. Er waren veel aanmeldingen en uiteindelijk werden er vier genomineerd door de jury. De concurrentie was stevig: twee Gelderse kastelen en kasteel Duivenvoorde in Wassenaar dongen met de Menkemaborg naar de prijs. Dat jaar was het voor het eerst dat niet alleen een jury besliste, maar het publiek kon meestemmen via e-mail. Dat betekende dat Ida een publiekscampagne moest opzetten en daar een maand de tijd voor had. En dan ben je als Gronings museum, met een leeg achterland, in het na-deel. De start van de campagne om stemmen te gaan werven was op de Amsterdamse Uitmarkt waar de genomineerde kastelen in zand werden opgebouwd. Vooraf was ook bedacht waar het

prijzengeld, € 100.000,-, aan besteed zou kunnen worden. Het opknappen van de doolhof stond bovenaan het verlanglijstje. Diverse partijen werkten (financieel) mee en de Menkemaborg won! De prijsuitreiking was in het Muziekgebouw aan het IJ. Ida had een bus geregeld zodat alle medewerkers bij de prijsuitreiking aanwezig konden zijn. En het weekend erna had ze allerlei activiteiten georganiseerd om het feest samen met alle stemmers te vieren.

Toekomst

En dan nu het vertrek per 1 augustus. Ida wenst de borg een goede toekomst toe op weg naar 100 jaar museum (in 2027). Extra financiering is altijd nodig, vooral de tuin is een grote kostenpost. Vroeger

werd het onderhoud verzorgd door een werkvoorzieningsschap maar er zijn niet genoeg medewerkers groenvoorziening meer. De borg moest daarom zijn toevlucht nemen tot een hoveniersbedrijf. Die levert prima werk maar is wel duurder. De reconstructie van de tuin begon in de jaren tachtig. Op grond van de originele tuintekening uit circa 1705 is de formele Hollandse tuin aangelegd: – alles moet strak en in symmetrie zijn. Kortom: arbeidsintensief. En er is al jaren een gevecht tegen de buxusschimmel gaande. Ook de kas en de toegangspoort, oorspronkelijk van de afgebroken borg Dijksterhuis bij Pieterburen, moeten aangepakt worden. Onderhoud is een continu proces. De borg en de mensen daar gaat Ida na haar afscheid het meeste

missen maar een definitief afscheid is het nog niet. 'Er komt een publicatie over de Menkemaborg en ik schrijf daarvoor het hoofdstuk over de Menkemaborg als museum.' Vervelen hoeft Ida zich niet want na haar pensionering wil ze zich onder andere bezighouden met schrijven en veel reizen. Tot slot van het interview vindt Ida een woord van dank aan iedereen met wie ze heeft samengewerkt op zijn plaats. Waarvan akte!

Opvolgster

Na het interview werd de naam van de opvolgster van Ida Stamhuis bekend gemaakt. Afiena van IJkeren (1981, geboren en getogen Groningse), momenteel directeur van Stedelijk Museum Vianen, gaat per 1 augustus aan de slag als directeur van de Menkemaborg.

T/m 4 juli: Tentoonstelling Volkomen uit de tijd, design in de 18de-eeuwse Menkemaborg vanaf 10 juli: Topstukken, de favorieten van de medewerkers

Menkemaborg

Menkemaweg 2
9981 CV Uithuizen
0595 43 1970

www.menkemaborg.nl

Van Old naar Jong: een Gronings onderwijsprogramma

door Hedwig Sekeres

De dialectonderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen ontwikkelen in samenwerking met de Scholierenacademie een speciaal lesprogramma voor het basisonderwijs. Het doel van dit programma is om kinderen zowel kennis te laten maken met het Gronings als met het doen van onderzoek. Om de kinderen het Gronings te leren is er een app ontwikkeld en voor het onderzoek gaan de kinderen in de klas in groepjes aan de slag.

Ontstaan

Het idee voor een lesprogramma ontstond nadat bijzonder hoogleraar Nedersaksische / Groningse taal & cultuur prof. dr. Martijn Wieling was benaderd door de Vereniging Dorpsbelangen Zandeweer, Eppenuizen & Doodstil. De inwoners van deze plaatsen merkten dat de jeugd het lokale dialect nog nauwelijks sprak en het daardoor ook steeds minder goed beheerste. Samen met de Vereniging hebben Martijn en zijn team toen gezocht naar een manier om de kinderen het

Gronings weer wat bij te brengen, waarna het idee van de app ontstond. Een belangrijke overweging bij het maken van de app was dat de kinderen echt de lokale variant van het Gronings zouden leren die ook door hun ouders en grootouders gesproken wordt, wat de app anders maakt dan een algemene cursus Gronings. Om dit te bereiken is er bij de volwassen inwoners van Zandeweer, Eppenuizen en Doodstil geïnventariseerd welke Groningse woorden zij belangrijk en mooi vinden om

over te dragen aan de volgende generatie. Met deze woorden is vervolgens een aantal korte verhaaltjes geschreven, die daarna door dezelfde inwoners weer in de lokale uitspraak zijn voorgelezen.

App

Als onderdeel van het lesprogramma spelen de kinderen elke week meerdere levels uit de app, die bestaat uit de onderdelen luisteren, lezen, schrijven en spreken. Tijdens één van de levels in het onderdeel luisteren moeten de kinderen bijvoorbeeld luisteren

naar een verhaaltje dat in allemaal kortere stukjes is opgeknipt. Vervolgens moeten ze bij elk stukje de juiste afbeelding selecteren om te laten zien dat ze begrijpen wat er gebeurt. De illustraties in de app zijn gemaakt door leerlingen van het Alfacollege. Ook zijn er opdrachten om de leesvaardigheid te testen, waarbij de kinderen de woorden in een Groningse zin in de juiste volgorde moeten slepen. Naast het begrip van het Gronings, is het natuurlijk ook belangrijk dat de kinderen het zelf

een beetje leren te gebruiken. Hiervoor zijn er opdrachten ontwikkeld waarbij de kinderen zelf de Groningse vertaling van een Nederlands woord in een Groningse zin moeten zetten en correct moeten spellen. Ten slotte kunnen ze voor het onderdeel spreken uitzoeken welke klanken er in elk woord voorkomen en die in de juiste volgorde zetten. Met deze vier onderdelen en levels op

verschillende niveaus is het de bedoeling dat de kinderen een kleine basis in het Gronings opbouwen en vooral dat de interesse in de taal gewekt wordt.

Onderzoek

Het klassikale deel van het lesprogramma bestaat uit een aantal wekelijkse opdrachten, waarbij de kinderen leren hoe het is om een eigen taalonderzoekje te doen. Hiervoor leren ze eerst op een muzikale manier kennismaken met de verschillen tussen het Gronings en het Nederlands door naar een aantal liedjes te luisteren en deze te vertalen. Ook gaan ze klassikaal bespreken wat ze zelf van het Gronings vinden, en wanneer iets eigenlijk een taal is. Later in het lesprogramma zullen ze weer op deze vragen terugkomen, om zo te kijken of hun houding tegenover het Gronings veranderd is na het spelen van de levels en het doen van het onderzoek.

Om zelf een echt taalonderzoek uit te voeren gaan de kinderen eerst in WordWaark, de interactieve digitale taaldatabank van Centrum Groninger Taal & Cul-

tuur, op zoek naar interessante verschillen tussen de lokale varianten. Vervolgens stellen ze een onderzoeksplan op om de week daarna zelf gegevens te gaan verzamelen. Dit doen ze door bij familie en burens te vragen naar hun uitspraak van een aantal Groningse woorden. Wanneer alle kinderen een paar uitspraken hebben verzameld, plakken ze alle woorden op een grote kaart van Groningen. Daaruit zal blijken of er grote regionale verschillen zijn te ontdekken in de uitspraak van het Gronings. Nu de kinderen experts zijn geworden op het gebied van taalvariatie, kunnen ze met de gevonden verschillen ook een Gronings kwartetspel maken en spelen waardoor ze actief met de taal bezig blijven.

Om dit soort projecten te ontwikkelen, maakt CGTC veel gebruik van de input van de Groningse taalgemeenschap. Zo zorgen we ervoor dat materialen die we ontwikkelen aansluiten op de behoefte van de gemeenschap. Lijkt het je leuk om bij te dragen aan onze projecten? Neem dan een kijkje op onze website om te zien waar we mee bezig zijn! <https://cgtc.nl/van-old-noar-jong/>

De musea en andere erfgoedinstellingen zijn vanaf 5 juni weer geopend voor het publiek. Raadpleeg de diverse websites om te weten te komen hoe u kaarten kunt bestellen. Daar vindt u ook de meest actuele informatie.

Klokkengieterijmuseum Heiligerlee

Klokkengieters Van Bergen (1795 – 1980) krijgt een vaste plaats in het museum

Het Klokkengieterijmuseum heeft de vaste presentatie uitgebreid met een overzicht van de geschiedenis van de klokkengietersfamilie Van Bergen in Midwolda en Heiligerlee. Een tijdlijn van ruim zeven meter lengte toont sleutelmomenten, documenten en foto's uit de bijna 200 jaar waarin de familie luidklokken en carillons maar ook brandspuiten fabriceerde. Hiermee doet het museum recht aan de familie die lange tijd een belangrijke rol in het industriële landschap van het Oldambt heeft gespeeld.

De presentatie toont de oorsprong, de successen en de zwanenzang van het familiebedrijf, van de oprichting in Midwolda, via de verhuizing naar Heiligerlee en het ontstaan van twee concurrerende gieterijen Van Bergen, tot de sluiting van de fabriek in Heiligerlee in 1980.

Dit betekende overigens niet het einde van de klokkengieters-traditie in het Oldambt: in Finsterwolde is Simon Laudy nog steeds volop in bedrijf. www.museaheiligerlee.nl

'Grond en Kijk' - Expositie in de kerk van Zuurdijk

Marleen van Engelen, schilderijen en keramiek – t/m 30 juni

In de kerk van Zuurdijk is een expositie te zien van schilderijen van 'gronden' van Marleen van Engelen. Grond als basis van ons aards bestaan. En 'Hemelkijkers' van keramiek. Sommige Hemelkijkers hebben nissen gevonden waar ze zich in kunnen verschuilen en een spel spelen met het licht. Grond je zelf en kijk wat je wil zien.

Visserijmuseum Zoutkamp

t/m 31 oktober

Expositie 'SD op de vlucht voor de bevrijder - Vissersdorp in oorlogstijd' en een mini-expositie over 100 jaar ZK 4:

www.visserijmuseum.com/onze-schepen/

Museum Wierdenland

Hou(t) van bomen

t/m 3 oktober 2021

www.wierdenland.nl/houtvanbomen.html

Veenkoloniaal Museum

Groningen-Riga, de Klassieke verbinding t/m 5 september

Het Veenkoloniaal Museum te Veendam toont de geschiedenis van de regio maar organiseert daarnaast ook regelmatig kunsttentoonstellingen. Deze zomer is een kunstexpositie te zien die de verbinding legt

tussen Groningen en Riga, een verbinding die al sinds de Hanzetijd bestaat. Hout, graan en bouwmaterialen waren belangrijke handelsgoederen. In de 18de en de 19de eeuw kwam echter de zeevaart in de Groninger Veenkoloniën tot grote bloei en overvleugelde die van de stad Groningen. Meer dan zestig procent van de zeegaande vloot kwam rond 1850 uit plaatsen zoals Veendam-Wildervank, Oude- en Nieuwe Pekela en Hoogezand en Sappemeer. Regelmatig werd koers Oostzee gezet. Aan deze bloeiperiode herinneren in het museum te Veendam nog tientallen documenten, handelscontracten, maar ook meegebrachte souvenirs zoals Oostzeelepels, sieraden, serviesgoed en scheepsportretten, maar de zeevaart bracht ook nieuwe ideeën. Immers wie verre reizen doet kan veel verhalen. In de permanente expositie is zelfs een Rigazaal aanwezig die herinnert aan de oude handelscontacten en hiermee is het museum in Veendam het enige museum in Nederland met een zaal die aan de stad Riga herinnert. www.veenkoloniaalmuseum.nl

Wall House #2 – Groninger Museum

Expositie 'Are You Now' t/m 31 oktober

Drie noordelijke kunstenaars tonen hun werk

in de nieuwe expositie Are You Now in Wall House #2: Gabriëlle Kroese, Sabine Liedtke en Ismaël Lotz. De titel verwijst naar het project van Lotz, maar omvat het werk van alle drie de kunstenaars. In schilderijen, tekeningen en film tonen zij de ruimte die vanuit beperking ontstaat en hoe zij deze ruimte met hun werk benutten en overbrengen aan de kijker.

www.groningermuseum.nl/kunst/tentoonstellingen/expositie-are-you-now-in-wall-house-2

Noordelijk Scheepvaartmuseum

De Ploeg & Alida

Tot eind juli scheepsportretten en -tekeningen van schilders van 'De Ploeg' uit eigen collectie

De Groninger vereniging werd meer dan 100 jaar geleden opgericht door een groep jonge gretige kunstenaars die de Groningse kunstwereld wilden opschudden.

Initiatiefnemers Jan Wiegers, Johan Dijkstra, George Martens en Jan Altink hoopten op het gebied van moderne kunst terrein te kunnen ontginnen. Met werken uit de periode van circa 1920-1980 krijg je een mooi beeld van de expressionistische werken van Groningse schepen, havens en scheepswerven. Tijdens de tentoonstelling kun je op de historische binnenplaats een exclusief kijkje nemen in de tjalk van George Martens. Dit tjalkje is vernoemd naar de jong overleden lerares en kunstenaar Alida Pott, Ploeglid en echtgenote van George Martens. Leden van De Ploeg voeren tot 1979 regelmatig mee aan boord van de 'Alida' naar het Paterswoldsemeer en het wad om daar en plein air te schilderen.

T/m 1 augustus is in het Noordelijk

Scheepvaartmuseum de tentoonstelling De Ploeg & De Alida te zien en kunnen museumbezoekers op woensdag- en zaterdagmiddag een exclusief kijkje nemen in de kleine roef van de Alida.

www.noordelijkscheepvaartmuseum.nl/8-algemeen/523-de-ploeg-alida

Museum Fredewalda

Expositie 'Hier Radio Oranje' t/m 28 augustus

In het voorhuis van de CazemierBoerderij is de uitgestelde tentoonstelling 'Hier Radio Oranje' over communicatiemiddelen in de Tweede Wereldoorlog te zien.

Communicatie is een breed begrip en er kan onderscheid gemaakt worden tussen het versturen van stiekeme berichten, of juist duidelijke boodschappen met een propagandistisch doel. In die tijd was communicatie per post nog heel gebruikelijk, de postbode kwam zelfs twee keer per dag langs. In de opstelling is het uniform van postbode Fokke Venema te zien en een serie oorlogspostzegels, deels ontworpen door de omstreden kunstenaar Pyke Koch.

Radio's moesten ingeleverd worden, omdat ze berichten konden ontvangen die de bezetters niet welgevallig waren. Vaak werden ze

verstopt, om zo toch nog de toespraken van Koningin Wilhelmina via Radio Oranje vanuit Londen te kunnen horen. Er zijn oude radio's opgesteld en er worden geluidsfragmenten van de rede van Wilhelmina en muziek uit die tijd ten gehore gebracht.

Verzamelaar Henk Weggemans uit Tolbert heeft een enorme collectie drukwerk, uiteenlopend van illegale en vijandgezinde kranten, pamfletten, brochures en dergelijke. Op de zolder is daarvan een selectie te zien, samen met een oude schrijfmachine en een stencilmachine. Illegaal drukwerk en voedselbonnen kon vervoerd worden in de kinderwagen met dubbele bodem.

Frits van der Klei werd tewerk gesteld in Duitsland en schreef aan zijn zus en zwager regelmatig brieven, niet zelden over het toesturen van pakketten met voedsel. Ze zijn bewaard gebleven en in een vitrine tentoongesteld. Militaire zend- en ontvangapparatuur is in bruikleen ontvangen van het Victory Museum in Grootegast. In andere vitrines zijn voorwerpen uit de Fredewalda-collectie opgenomen, zoals een lichtkogelpistool, het dagboek van

J.J. Schuurman en een bijzonder ontbijtlaken. Op de parkeerplaats van de CazemierBoerderij is de door Anneke Ekhart beschilderde silo te zien, met fragmenten uit het oorlogsverleden van Tolbert, onder de titel "Vrijheid verstoep in beton". Binnen in de silo zijn tekstborden aangebracht, die een en ander verduidelijken. De expositie is de hele zomer op zaterdagmiddagen te zien, voorlopig alleen na digitale aanmelding, zie: www.cazemierboerderij.nl

Kinderbiënnale Groninger Museum

t/m 9 jan 2022 - Grote interactieve kunsttentoonstelling door kinderen voor iedereen

De Kinderbiënnale is een actieve tentoonstelling die je uitdaagt om te reageren op de kunst. Je wandelt letterlijk door een kunstwerk, je bouwt mee of je hebt interactie met een digitale presentatie.

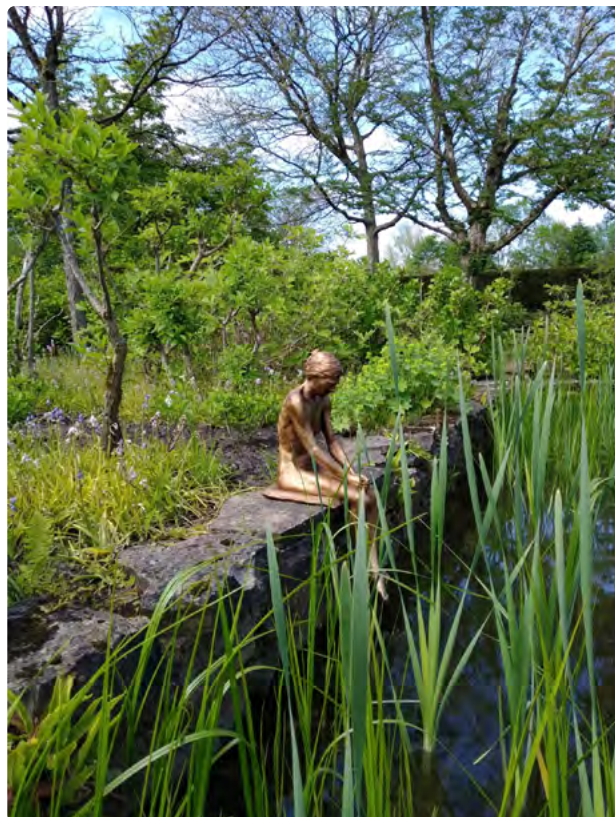
Tijdens deze eerste Nederlandse editie zijn er elf kunstwerken te zien van nationale en regionale kunstenaars, met Groningse kunstenaars in het bijzonder. Er is werk van internationale kunstenaars Andreas Schlegel & Hazel Lim-Schlegel, Donna Ong en Eko Nugroho. De Nederlandse kunstenaars zijn Bert Schoeren, Chantalla Pleiter, Harry Arling, Lambert Kamps, Nou & Herkauw, Sandra de Groot, Studio Maky, Werc Collective en Wies Noest.

www.groningermuseum.nl/kunst/tentoonstellingen/kinderbiennale

Hortus Haren

Expositie Willeke Klaassen 'Kunst met textiel en natuur' t/m 22 augustus

www.hortusharen.nl/uncategorized/expositie-willeke-klaassen/

Beelden in de Hortus - t/m 19 september
Jaarlijkse beeldtentoonstelling in de Hortus. Verspreid door de Hortus zijn er zo'n 80 werken te zien van tien kunstenaars.

Voor kinderen:

Een nieuwe speeltuin, met een waterbaan!
En meer: www.hortusharen.nl/kinderen/

Museum Landgoed Fraeylemaborg

Irma de Vries -Reflecting Forward
t/m 31 december

Kunstenares Irma de Vries heeft voor het park van de Fraeylemaborg in Slochteren een Augmented Reality tentoonstelling gemaakt. Dansende boomhoge bolletjesfiguren, op de Islamitische kunst gebaseerde kubussen, manshoge gekleurde diamanten, een

bubbelkasteel en nog veel meer verrassingen kunnen worden bekeken door de telefoon heen. De tentoonstelling zal ook zeker jonge mensen aanspreken die de techniek kennen van spellen als Pokemon en Angry Birds. Download de gratis app Moco Outside en ga naar Fraeylemaborg!

<https://fraeylemaborg.nl/agenda/irma-de-vries-reflecting-forward/>

De App "Moco Outside" is te downloaden voor Android via Google Play of voor iPhone via de App Store.

Groninger Molenzomer
tot november 2021

Een zomer lang extra aandacht voor de Groninger molens. Ontdek de ruim tachtig molens in de provincie al wandelend of fietsend of neus rond op de website groningermolens.nl met informatie over molenverhalen, - reepten, liedjes, interviews met molenaars en molen wandel- en fietsroutes. www.groningermolens.nl

Colofon

Jaargang 2, nummer 6, juni 2021

ISSN: 24-05-8270

Redactie:

Thea Pol, Hester Hazenberg,

Patricia Ottay

Met medewerking van:

Ingeborg Bennink, Antoine van der Meer,

Hedwig Sekeres en Mayke Zandstra

Vormgevingsconcept en lay-out:

Gerard de Vries, Smartmobiletour.nl

Erfgoednieuws is de digitale
nieuwsbrief van Erfgoedpartners en
CGTC en verschijnt iedere maand.

Erfgoedpartners en CGTC

Lopende Diep 8

9712 NW Groningen

(050) 313 00 52

www.erfgoedpartners.nl

www.cgtc.nl

ERFGOEDPARTNERS

Centrum
Groninger
Taal & Cultuur